

*L'Ateneu Llibertari Estel
Negre:
Una experiència
d'autogestió a les Illes
Balears*

Ana María Martínez
Martínez
Membre de l'Ateneu Llibertari
Estel Negre

Educació i Cultura
(2011), 22:
113-124

L'Ateneu Llibertari Estel Negre: Una experiència d'autogestió a les Illes Balears

Ateneu Llibertari Estel Negre: A self- management experience in the Balearic Islands

Ana María Martínez Martínez*

Resumen

Los ateneos libertarios han sido, a lo largo de la historia, centros de educación y cultura popular que intentan influir en la visión crítica de la sociedad, abordando los problemas sociales y políticos desde una perspectiva anarquista. El artículo siguiente explica la experiencia autogestionaria llevada a cabo por el Ateneu Lliberati Estel Negre, el cual basa sus actuaciones en principios tales como: antiautoritarismo y antijerarquía, individualismo, autogestión, democracia directa (asamblearismo) y antiparlamentarismo, libertad, educación integral, acción directa y revolución social.

Palabras clave: ateneo libertario, autogestión, anarquismo, movimiento libertario.

Abstract

Throughout history, libertarian cultural associations have been places where people try to influence the critical view of society through education and popular culture and by tackling social and political issues through an anarchist perspective. The following article describes the experience of self-management carried out by the Ateneu Llibertari Estel Negre, which bases its actions on principles such as anti-authoritarianism, egalitarianism, individualism, self-management, direct democracy, anti-parliamentarism, freedom, integral education, direct action and social revolution.

Keywords: libertarian cultural associations, self-management, anarchism, libertarian movement.

* Membre de l'Ateneu Llibertari Estel Negre.

Aquest article fou acceptat per a la seva publicació el 4 de desembre de 2010.

Introducció

L'Ateneu Llibertari Estel Negre de Palma funciona des del 1987 i durant aquest temps ha organitzat tot tipus d'activitats relacionades amb la cultura i l'educació popular, així com altres accions de caire reivindicatiu. En tots aquests anys no s'havia fet cap tipus de revisió ni d'anàlisi de la seva incidència i organització.

L'Ateneu Llibertari Estel Negre es va inaugurar com a resultat de les I Jornades de Vídeo Radical Alternatiu que organitzà el col·lectiu anarquista Els Gnomo. Dins d'aquestes jornades, i després d'una vídeo-xerrada sobre el tema dels ateneus llibertaris, es va proposar als assistents la creació d'una organització d'aquesta mena a Palma. La idea va tenir molt d'èxit i gràcies al sindicat de la Confederació Nacional del Treball (CNT), que ens va donar aixopluc al seu local del carrer Palau Reial –en aquella època sense cap casta d'activitat sindical, només s'utilitzava com a punt de reunió per als vells afiliats–, va començar una aventura que encara avui dia continua.

Des d'aleshores i fins ara, s'han organitzat jornades, xerrades, exposicions, festes, concerts, cursos, cinefòrums, excursions, acampades, rodes de premsa, manifestacions, concentracions, menjadors per dinar i per sopar, tenderols, desfilades, etc. També s'han dut a terme experiències autogestionàries dins de l'Ateneu, per exemple: la botiga de roba, la perruqueria, el gimnàs, la tenda de comerç just, el menjador setmanal, la botigueta i d'altres. Una altra feina feta en aquests anys ha estat la publicació de diversos llibres, llibrets, còmics, fulletons i 175 números d'un periòdic mensual gratuït (*Butlletí Estel Negre*), que es va reconvertir, aprofitant les noves tecnologies, en un bloc que encara continua actiu, a més de l'edició de vídeos i de DVD. L'Ateneu Llibertari Estel Negre, d'altra banda, ha donat suport a diversos moviments socials per fer campanyes reivindicatives de l'àmbit local, regional, nacional i estatal. Ha format part de col·lectius amb objectius concrets i ha acollit dins el seu local diversos grups per dur a terme les seves assemblees, a més de l'organització d'activitats pròpies.

Tota aquesta efervescència va ser analitzada en un treball d'investigació portat a terme per a l'assignatura Sociologia de l'Educació de segon curs d'Educació Social, en el qual, després d'establir com a marc teòric els principis del pensament anarquista i el funcionament dels ateneus llibertaris de principis del segle XX, es va fer una revisió de la documentació generada per l'Ateneu Llibertari Estel Negre al llarg de més de vint anys de funcionament, per poder comparar, així, les similituds i les diferències existents entre aquest ateneu i els ateneus històrics.

La hipòtesi principal del treball d'investigació mencionat va ser: l'Ateneu Llibertari Estel Negre de Palma ha continuat la tradició anarquista dels ateneus de començament de segle XX i la seva activitat s'ha adit amb els fonaments teòrics bàsics de l'anarquisme (antiautoritarisme, individualisme, autogestió, democràcia directa, llibertat, educació integral, acció directa, naturalesa humana i revolució social).

De la hipòtesi anterior sorgeixen les variables empíriques o els indicadors, equivalents als conceptes establerts dins el marc teòric com a conceptes bàsics del pensament llibertari (antiautoritarisme, individualisme, autogestió, democràcia directa, llibertat, educació integral, acció directa, naturalesa humana i revolució social). També, d'acord amb el marc teòric, s'estableixen els temes i les activitats que treballen els ateneus llibertaris històrics (anarquisme, cultura, feminisme, educació, antifeixisme, capitalisme, història, experiències revolucionàries, ecologisme i medi ambient, antimilitarisme, mitjans de comunicació, política, presos, antiracisme, religió i salut) i el seu funcionament com a organització.

Els objectius generals de la investigació varen ser conèixer amb precisió els principis teòrics aplicats a les activitats realitzades per l'Ateneu Llibertari Estel Negre i comparar aquests principis amb els que fonamenten la teoria i la pràctica dels ateneus llibertaris de començament de segle XX, i els objectius específics determinar la forma de funcionament de l'Ateneu Llibertari Estel Negre, esbrinar el tipus de pensament que es desprèn de la documentació generada per l'Ateneu en aquests anys, descriure les idees dels membres que han participat o que encara participen en les activitats de l'Ateneu.

Així, finalment, per extreure'n els resultats, ens hem basat principalment en la revisió de la documentació que al llarg dels anys ha anat generant l'Ateneu (cartells, tríptics, fullets, convocatòries d'actes, retalls de premsa, alguns butlletins, el bloc de l'ateneu, etc.), així com en les pròpies experiències que ha tingut dins el col·lectiu la que escriu i en consultes puntuals als companys que continuen en actiu dins el grup.

Funcionament de l'Ateneu Llibertari Estel Negre

L'Ateneu no té cap regla escrita, els seus membres es regeixen només per «no fer als altres el que no vols que et facin a tu». L'òrgan de decisió és l'assemblea, que es fa setmanalment, en la qual es discuteixen tots els assumptes, siguin del tema que siguin. Pot ser que alguna activitat o tema necessiti un tracte més exhaustiu del que es pot donar en l'assemblea, sia per motius de temps o d'especialització en les tasques. En aquest cas, es crea una comissió específica que es reunirà a part i notificarà al grup setmanalment els seus avenços o problemes; sempre, però, l'assemblea tindrà la darrera paraula. No hi ha càrrecs autoritaris ni jerarquies, el seu funcionament és totalment horitzontal.

A l'Ateneu tothom és important, tothom és valuós. Hi poden destacar personalitats o temperaments característics, gent experta en un o altre tema, però totes les opinions tenen el mateix pes.

Com explicàvem a la introducció, el sindicat de la CNT ens va donar aixopluc al seu local del carrer Palau Reial. Per un costat, hem de tenir clar que l'acolliment al seu local per part de la CNT de l'Ateneu Llibertari Estel Negre ha estat decisiu per al desenvolupament i floriment de les activitats d'aquest; per l'altre, s'ha de dir que moltes vegades han estat els mateixos membres de l'Ateneu els que han relançat l'activitat sindical confederal. D'aquests dos factors podem extreure la conclusió que la col·laboració entre ambdós grups ha estat fonamental per a la supervivència del moviment anarquista a Mallorca. Aquesta col·laboració i suport mutu han estat una constant al llarg d'aquests anys, la qual cosa es pot observar en l'organització conjunta de gran quantitat d'activitats.

Dins l'Ateneu, al contrari del que esdevenia als ateneus de començament del segle XX, en els quals eren mal vistos els vicis de fumar i de beure, es considera el consum de l'alcohol i del tabac com una opció personal. Al local de l'Ateneu, s'ha discutit en múltiples ocasions la conveniència de fumar o no fumar dins la sala d'assemblees i la resta del local, i fa molt d'anys, abans que es prohibís per llei fumar als centres de feina, el membres del col·lectiu varen decidir per consens no fumar a les reunions ni dins el local; qui volia fumar havia de sortir al balcó.

La llengua vehicular de l'Ateneu ha estat el català, llengua pròpia que cal protegir i potenciar. En aquest sentit, s'ha de dir que s'han generat moltes discussions i debats entorn d'aquest tema. S'ha de tenir en compte que a les Illes Balears s'ha donat un fort moviment migratori, de la Península primer, i de la resta de països (l'latinoamericans, magrebins, subsaharians i europeus) després, que ha fet que la llengua més utilitzada per comunicar-se informalment sigui el castellà. Aquest moviment de persones s'ha donat igualment al

nostre Ateneu. Malgrat això, potser en un principi a la gent li costa entendre la necessària prioritat que s'ha de donar al català, però després de rebre les explicacions pertinents, la gran majoria de gent de fora de les Illes ha acceptat el repte i l'esforç que suposa entendre i aprendre el català.

Una de les finalitats més importants que té l'Ateneu és divulgar el pensament anarquista. Per complir aquesta finalitat, durant molts anys, cada dissabte al matí, al carrer Sant Miquel (davant de l'església), s'ha muntat el «tenderol» amb material propagandístic i alternatiu: llibres, revistes, *fanzines*, poemaris, còmics, calendaris, agendes, postals, música, camisetes, adhesius, xapes, agulles de pit, encenedors, etc. Aquest mateix tenderol acompanya moltes vegades les activitats que l'Ateneu duu a terme al carrer: concerts, fires, festes i altres. Igualment, dins el local de l'Ateneu existeix un lloc reservat per a la Botigueta, punt de venda dins l'ateneu de tot aquest material que es treu al carrer amb el tenderol i de moltes coses més, sobretot llibres i revistes de caire llibertari.

Seguint en el tema de l'expansió del pensament anarquista, l'Ateneu ha publicat, des del 1992 fins al 2007, 175 números del *Butlletí Estel Negre*, vertader òrgan d'expressió del col·lectiu, de temàtica variada, però sempre compromesa i reivindicativa. En l'actualitat, i com a conseqüència de l'expansió de les noves tecnologies, l'Ateneu té una pàgina web (<http://www.estelnegre.org>); des de novembre de l'any 2006 manté amb activitat diària un bloc (<http://estelnegre.balearweb.net/>) i, des de novembre del 2007, també amb actualització diària, edita un bloc d'anarcoefemèrides (<http://anarcoefemèrides.balearweb.net/>).

A part d'un gran nombre de cartells, fulletons, tríptics, llibrets, dossiers i altres, l'Ateneu ha editat i publicat diversos DVD (*Nèstor Majno: Un campesino de Ucrania*, film d'Hélène Chatelain, i *Frederica, palabra de mujer*); llibres (*Episodis de la Menorca llibertària*, de Florià Cardona Pons, i *Pisagua i altres escrits*, d'Héctor Pavelic), i fullets, com ara *Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*, amb textos de Diego Abad de Santillán, Felipe Alaiz, Félix Carrasquer, Anatole France, Joan Maragall, Josep Peirats i Rudolf Rocker.

Amb el mateix objectiu de donar a conèixer el pensament llibertari i anarquista, s'han organitzat jornades llibertàries. El repte ha estat i encara continua sent fer unes jornades cada any, però, malgrat els esforços, hi ha hagut anys que no s'han pogut fer. Dins aquestes jornades es porten a terme activitats diverses, de vegades totes organitzades pel col·lectiu Estel Negre i en altres ocasions en col·laboració amb altres col·lectius llibertaris. La duració mitjana de les jornades és d'una setmana, encara que hi ha hagut jornades que aborden temes específics d'un o dos dies.

Una altra finalitat molt important i necessària per als membres de l'Ateneu és mantenir unes bones relacions interpersonals. En aquest sentit, es pot dir que dins les assemblees a vegades sorgeixen conflictes personals, dels quals cap col·lectiu creiem que quedi exempt, per la qual cosa és convenient crear espais d'encontre relaxats i de divertiment que esmorteixin aquests conflictes. L'Ateneu ha creat aquests espais de germanor mitjançant excursions, acampades, dinars, sopars i festetes. També s'ha treballat el suport mutu entre els membres, per exemple: ajudant-nos en una mudança de pis; ajudant a netejar la terra de males herbes; ajudant a llevar pedres d'un hort; quan un company munta un pis, portant-li estris i roba que en altres cases queden en desús, etc.

L'Ateneu Estel Negre no accepta ni demana cap tipus de subvenció ni d'entitats públiques ni de privades. Les despeses generals del local i de la resta d'activitats realitzades es paguen amb les quotes dels membres i amb activitats específiques organitzades per l'autogestió de l'Ateneu. Alguna vegada, membres de l'Ateneu o persones simpatitzants ens han sorprès amb donacions o amb la compra de mobiliari o de materials

diversos per al local. Aquesta feina d'aconseguir diners per funcionar és una tasca difícil, però també alliberadora i creativa.

Quant a l'autogestió del local, s'han fet activitats molt diverses. Normalment, quan es projecten jornades temàtiques o activitats concretes sempre es pensa: «Com es pot autogestionar?». Les persones que col·laboren amb l'Ateneu saben que no hi ha diners per pagar cap sou ni dieta, i normalment hi participen de manera desinteressada, la qual cosa sempre és d'agrair. A part d'això, per molt que els col·laboradors que vénen de fora de l'illa es quedin a dormir a casa d'un o altre company, i sigui aquest o el col·lectiu mateix el que els doni el dinar i el sopar, de manera inevitable, sorgeixen despeses (cartells, tríptics, bitllets d'avió, lloguer de material audiovisual, etc.) que cal afrontar. També s'ha de dir que moltes vegades s'han organitzat menjadors, bons solidaris o activitats, per donar suport a grups, persones amb problemes, campanyes concretes, etc.

Unes de les fonts d'autofinançament més apreciada a l'Ateneu han estat el menjador i l'organització de festes i concerts, activitats que no només compleixen l'objectiu de recaptar diners, sinó que també serveixen per passar una estona agradable, en bona companyia i amb la possibilitat de conèixer gent interessant. També com a forma d'autofinançament, es va posar en marxa la «gelera» amb begudes fresques i a bon preu.

Els menjadors de l'Ateneu intenten recollir totes les varietats de cuina possibles, invitant, en moltes ocasions, persones d'altres països o ciutats que ens cuinin els plats típics de la seva terra. Així, s'han fet dinars i sopars del Senegal, de Mèxic, de Xile, d'Andalusia, de la Manxa, vegetarians, etc.

S'han fet camisetes, encenedors, agulles de pit, bosses, davantals, punts de llibre, calendaris, etc. amb el logotip de l'Ateneu i amb creacions exclusives per vendre al tenderol i a la Botigueta i treure diners per dur endavant altres activitats. També, amb la mateixa finalitat, s'han venut paperetes per sortejar lots de llibres de la Botigueta.

Les accions esmentades anteriorment no només s'han fet per autofinançar el col·lectiu, sinó que de vegades aquest esforç ha estat una mostra de solidaritat amb persones i col·lectius amb problemes, per exemple: de suport a un company acusat per escàndol públic per mostrar un cartell, al poble de Chiapas, a refugiades del camp de Stobrek (Bòsnia), a col·lectius ocupes, a agències de contrainformació, a refugiats i presos polítics, etc.

Dins el local de la CNT i de l'Ateneu s'ha donat cabuda a activitats ideades per membres de tipus individual i que han omplert el local de vida. Alguns exemples són: la cooperativa alimentària, la botiga de roba i bijuteria (Muskaria), el gimnàs alternatiu, la perruqueria i el menjador diari vegetarià.

La cultura i l'educació a l'Ateneu Llibertari Estel Negre

L'educació i la cultura són pilars fonamentals del moviment llibertari. Aquests dos conceptes es consideren alliberadors, creadors de consciències lliures i crítiques amb la realitat que ens envolta. La seva funció és aportar coneixements i experiències; cercar la reflexió i el desenvolupament de l'autonomia personal; treballar la solidaritat i la tolerància cap als altres, mitjançant l'exposició de postures crítiques respecte d'un sistema econòmic, polític i social desigual i injust.

La cultura dins l'Ateneu Llibertari Estel Negre sempre ha tingut molta importància, principalment la cultura que surt dels estereotips marcats per la societat de consum i allunyada, igualment, de la cultura elitista i dominant. El concepte de cultura que es treballa dins l'Ateneu té molt a veure amb la contracultura i amb la cultura popular.

Dins les activitats realitzades, pel que fa al tema de l'educació, el pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia és reiteradament mencionat; la seva injusta i tràgica mort i la labor que va dur a terme durant tota la seva vida dins el món educatiu el converteixen en icona de l'educació llibertària.

També s'observa, a través de les activitats realitzades dins aquest àmbit, la preocupació llibertària per la formació i la vocació dels docents i per la posada en pràctica d'una educació veritablement lliure. Dins aquesta temàtica, s'ha de destacar la jornada celebrada a l'Ateneu per Noemí i Joan, de l'Ateneu Llibertari de Poble Sec de Barcelona, en la qual es va posar en pràctica el funcionament d'un dia qualsevol dins una escola llibertària, iniciant la jornada amb una assemblea general per a la formació de grups i repartició de les tasques a realitzar; el treball en grup a partir de textos lliurement escollits; la preparació d'un dinar col·lectiu amb la participació de totes les persones presents i la posada en comú de les idees extretes del treball en una nova assemblea conclouent.

Dins l'Ateneu s'han fet durant molt temps les Xerrades dels Dimarts, punt de reunió per a tertulians inquiets, units pel plaer d'una bona conversa. Aquest grup va generar, com a resultat de les seves discussions i reflexions, el full grog «Bla, bla, bla...» que s'introduïa al mig del *Butlletí*. El funcionament d'aquestes xerrades consistia en la distribució d'extractes de llibres d'autors interessants, triats pels mateixos participants, per fer un primer exercici de lectura, i després en la posada en comú de les idees, percepcions o inquietuds de cada xerraire. Així, queden encara llibrets i cartells en la previsió de les xerrades sobre Panait Istrati, Rudolf Rocker, Bertran Russell, Gerard Jacas, Lev Tolstoi, Agustín García Calvo, José Manuel Naredo, Nietzsche i Aleister Crowley.

Dins l'apartat de cultura s'engloben les activitats següents: exposicions, xerrades i col·loquis específics, música, cinema i audiovisuals diversos, teatre, còmics, cursos, concerts, festes i espectacles, llibres i revistes, poesia, cultura popular, etc.

A part dels actes duts a terme, també s'ha de tenir en compte la cultura que s'ha generat dintre del grup, ens referim al treball creatiu de molts companys a l'hora de muntar cartells, de fer una camiseta, de pintar una pancarta, de cercar informació i il·lustracions per a un llibret, de fer una poesia per a un tema concret, etc.

Una de les tasques dels ateneus històrics ha estat la formació mitjançant cursos de la gent del poble. Això era degut a la manca d'un sistema educatiu estructurat capaç d'atendre les necessitats educatives de tota la població. Eren temps en els quals assistir a una escola i rebre educació reglada era tot un luxe. En l'actualitat, està instaurada l'escolarització obligatòria fins als setze anys de tots els al·lots i al·lotes, a més d'una oferta educativa de batxillerat, formació professional i universitària suficient per a tota la població. També existeix una gran oferta educativa no formal que inclou una gran varietat de cursos. Es pot dir que hi ha hagut una forta expansió educativa en tots els àmbits, la qual cosa fa que els ateneus en aquest sentit siguin més prescindibles. De totes maneres, l'Ateneu Llibertari Estel Negre ha organitzat cursos molt especials: un curs de teatre combatiu, d'anglès, de malabarismes, de ioga, d'estiraments i de rumbes i flamenc.

L'Ateneu també ha participat en les festes populars i tradicionals de Palma, a vegades aportant alternatives als esdeveniments programats per l'Ajuntament, per exemple, amb l'organització de Sant Sebastià i dels foguerons de Sant Antoni alternatius, o participant en aquestes activitats populars d'una manera diferent, com és el cas de les desfilades a Sa Rua aprofitant l'antiga tradició de fer servir el carnaval per criticar esdeveniments socials i mostrar els desacords de manera festiva i creativa.

Les projeccions de vídeos i altres materials audiovisuals són molt útils a l'hora d'iniciar un debat o simplement per exposar un tema que sigui interessant o ens pugui aportar

noves idees i coneixements sobre el món que ens envolta. En aquests anys s'han fet projeccions de documentals i de pel·lícules sobre temes variats: lluites sindicals, ecologisme, drets humans, antimilitarisme, religió i sectes, anarquisme, presos, racisme, educació, etc. També entre els anys 1999 i 2001, l'Ateneu Llibertari Estel Negre, organitzà el Cine Club dels Divendres, en què a les 20.30 h de cada divendres del mes, es projectaven al local una sèrie de pel·lícules vàlides per adquirir una cultura general cinematogràfica.

Les exposicions són una altra manera de fer cultura i dins l'Ateneu també s'han organitzat aquests tipus d'activitats i diferents temes. A vegades ens han servit per mostrar la biografia de personatges importants dins el món llibertari (Ferrer i Guàrdia, George Orwell, etc.); per recordar fets històrics i revolucions (sindicalisme i pistolisme, cartells de la Guerra Civil, maig del 68, etc.); per explicar la nostra història com a col·lectiu (deu anys d'Ateneu, història del *Butlletí*); per donar cabuda a artistes compromesos amb l'anarquisme (Antonio Mercado, Ramón Acín, Teresa Ayuga, etc.); per donar a conèixer els dibuixants illenes (Col·lectiva de Dibuxants, Bonobo, Lusmore, WG); per fer reivindicacions de temes polèmics (exposició antiautopista, sectes); per mostrar la relació entre l'art i l'anarquia i, també, per què no, per mostrar la cultura que s'amaga darrere uns adhesius alternatius.

L'animació mitjançant la música, el teatre i altres expressions artístiques, sia en forma de concerts, recitals de cantautors, diades culturals, festes o qualsevol altra, també ha estat una de les constants al llarg d'aquests anys d'activitats alternatives. I com sempre, s'han pogut dur a terme gràcies a la col·laboració desinteressada dels grups musicals i artistes que hi han participat. Hem d'estar contents amb la resposta que ens han donat tant els grups, de manera col·lectiva, com les persones a títol individual. A aquests moltes vegades els concerts i festes de l'Ateneu els ha servit de trampolí cap a altres escenaris o com a experiència prèvia dins la seva carrera artística. Moltes vegades també ens han donat suport grups ja consagrats.

Les festes i els concerts ens han servit per obtenir diners per fer altres activitats, com ara els concerts pro jornades, les festes pro insubmissió, etc.; per acompanyar accions reivindicatives: contra la prepotència del poder, contra l'especulació salvatge, contra la repressió, contra el racisme, etc.; per celebrar moments concrets de la vida de l'Ateneu: festes de clausura de jornades llibertàries, festa pel *Butlletí* número 100, festa pels deu anys de l'Ateneu i cinc del *Butlletí*, etc.; per fer homenatges a persones concretes: a Leo Ferré, a Tòfol Pons, etc.; festes i concerts amb temes concrets: cantautors, nit de Karate Gore, etc.

D'altra banda, a l'hora de posar preu als esdeveniments culturals sempre s'ha tingut en compte que aquests fossin del tot assequibles per a tothom. I també les celebracions de la clausura d'unes jornades, la remodelació del local o els diferents aniversaris que ha anat complint l'Ateneu i les seves activitats, entre altres coses, normalment eren festes gratuïtes i d'entrada lliure.

La presentació de llibres, llibrets, dossiers i fullets ha estat altra de les activitats realitzades per l'Ateneu en relació amb un ampli ventall de temes (història, edicions pròpies de l'Ateneu, poesia i art, crítica social, novel·les, filosofia, etc.) en què sempre s'ha cercat la reflexió personal i la visió crítica; sovint les presentacions han estat dutes a terme pel mateix autor o per protagonistes dels llibres.

Altres activitats relacionades amb el món cultural han consistit en la realització de col·loquis i xerrades, taules rodones, còmics en viu, recitacions poètiques, teatre, etc.

Dins l'Ateneu Llibertari Estel Negre sempre s'ha intentat donar un tractament seriós, rigorós i fiable a les activitats que s'hi porten a terme. D'aquesta manera, es pot dir que pel nostre humil local han passat personatges del món intel·lectual i artístic amb

trajectòries professionals impecables, entre els quals destaquen: Octavi Alberola, Basilio Baltasar, Pedro Barbadillo, Leo Bassi, David Castillo, Noam Chomsky, Javier Corcuera, Javier Couso, Alain Derbez, Jesús Duque Macías, Antonio Escohotado, Francisco Espinosa Maestre, Agustín García Calvo, José Luís García Rúa, François Gravel, Ignasi de Llorens, Antonio López Campillo, Francisco Madrid Santos, Antoni Marimon Riutort, Iván Murray, Mariana Norandi, José María Nunes, Eduard Pons Prades, Guimar Rovira, Canek Sánchez Guevara, Horst Stowasser i Gunter Wallrass.

Conclusions i propostes

L'anàlisi dels resultats obtinguts de la investigació extrets de la revisió de la documentació generada per l'Ateneu, una part dels quals es presenta en aquest article, confirma la hipòtesi principal establerta. Així, es pot afirmar que l'Ateneu Llibertari Estel Negre de Palma ha continuat la tradició anarquista dels ateneus de començament de segle XX. Les activitats que s'hi han dut a terme s'adiuen amb els fonaments teòrics bàsics de l'anarquisme: antiautoritarisme, individualisme, autogestió, democràcia directa o assemblearisme, llibertat, educació integral, acció directa, concepció pròpia de la naturalesa humana i promoció de la revolució social.

Les diferències entre les actuacions dutes a terme pels ateneus de l'època i l'Ateneu Llibertari Estel Negre es deuen principalment als canvis socials que inevitablement es donen dins una societat amb el pas del temps.

D'aquestes diferències es pot destacar la gran influència que varen tenir els ateneus de començament de segle XX en l'educació de les classes populars, atès que, com ja hem dit anteriorment, a finals del segle XIX i principis del XX, l'Estat espanyol estava mancat d'una estructura educativa formal que donés resposta a les necessitats formatives de la població en general i de les masses populars en particular. En aquest context és normal que gran part dels esforços realitzats pels ateneus es dirigissin a l'educació bàsica de les classes més desfavorides de la societat, d'acord amb el principi anarquista que diu que l'educació és fonamental per a l'alliberació del poble. L'època que ha tocat viure a l'Ateneu Llibertari Estel Negre, dins una societat que disposa d'una xarxa educativa formal i no formal ben desenvolupada, ha fet que les activitats purament formatives no hagin estat la seva prioritat, de manera que s'ha dedicat principalment a promocionar la idea de l'anarquisme, intentar crear un visió crítica de la societat que ens envolta o mostrar temes culturals que surten fora dels canals convencionals (televisió, ràdio o institucions diverses, com ara ajuntaments, entitats bancàries i altres organitzacions).

Una altra diferència que cal tenir en compte és que, segons la documentació consultada per fer el marc teòric d'aquest treball, els ateneus llibertaris de l'època anaven en contra de l'alcoholisme, el tabac i els jocs d'atzar, cosa que no succeeix a l'Ateneu Llibertari Estel Negre, que entén aquest tipus de consum i comportament com una opció personal, la qual cosa es pot deure a un canvi substancial en la visió d'aquests tipus de comportament. Podríem imaginar i elucubrar les causes d'aquest canvi. Potser al començament de segle XX el consum d'alcohol es considerava un vici que impedia prendre part activa en el món ateneístic i social; per contra, en l'actualitat el consum responsable de l'alcohol és ben tolerat socialment i l'abús (alcoholisme, tabaquisme o ludopatia) és veu com una malaltia que cal tractar de manera terapèutica. Per trobar-hi una resposta adient es necessitaria aprofundir en aquesta qüestió, amb un estudi de l'evolució, en aquests anys, de la visió social en general i de la visió dels anarquistes en particular, cosa que va més enllà de la feina plantejada en aquesta investigació.

D'altra banda, cal dir que la feina feta només és el començament d'una altra de molt més profunda que ens mostraria amb més concreció la realitat de l'Ateneu. Així, a causa de la gran quantitat de documentació generada en aquests anys per l'Ateneu, aquesta tasca d'investigació queda mancada de l'anàlisi de la següent documentació:

— Quaderns d'actes de les assemblees, que ens aportarien dades objectives sobre el grau de participació dels membres de l'Ateneu, nombre d'assistents, temes tractats i debats o problemàtiques que han anat sorgint en aquest temps.

— Quadern de tresoreria, el qual certificaria l'autogestió que s'esmenta en aquest article.

— *Butlletí de l'Ateneu Llibertari Estel Negre* en el qual apareixen avaluacions i comentaris de les activitats realitzades (públic assistent, resum de les xerrades, possibles canvis i impediments de darrera hora, etc.) i articles d'opinió dels membres de l'Ateneu. No obstant això, s'ha de dir que part d'aquests butlletins s'han consultat per esbrinar les activitats que s'havien dut a terme durant un període de temps (2003–2007) en el qual la documentació existent s'ha trobat escassa i insuficient.

— Bloc de l'Ateneu Llibertari Estel Negre, on de la mateixa manera que al *Butlletí* han quedat reflectides, des de l'any 2006 en endavant, totes les activitats realitzades.

Una altra tasca desitjable per aconseguir un coneixement en profunditat de l'Ateneu, i que la manca de temps ha impossibilitat dur a terme, consisteix en la realització d'entrevistes en profunditat a membres del col·lectiu, amb molta experiència i coneixement exhaustiu de la temàtica anarquista, les quals podrien aportar dades concretes sobre el pensament llibertari que s'ha aplicat a les accions i activitats realitzades a l'Ateneu; així com enquestes a altres membres que han participat de manera activa en el seu funcionament al llarg d'aquests anys i ens ajudarien a conèixer les inquietuds vitals dels participants, les expectatives que genera aquesta participació i fins a quin punt es poden dur, o es duen, a la pràctica aquests principis llibertaris en la vida diària.

Un altre punt interessant per continuar investigant en aquest àmbit serien les influències que hagi pogut tenir l'Ateneu Llibertari Estel Negre en la creació o sorgiment d'altres grups de caire anarquista. Al llarg d'aquests anys, s'han creat arreu de les Illes Balears altres grups llibertaris (Ateneu Nura de Menorca, Cultura Obrera, Llevant Llibertari, Els Oblidats, etc.), molts dels qual tenen gent que en un principi es va sentir atreta pel funcionament i les activitats que es duïen a terme a l'Ateneu. En aquest sentit, seria desitjable aprofundir en el funcionament dels grups diversos per poder conèixer les similituds i diferències existents entre aquests grups i l'Ateneu.

Finalment, hem de dir que les dificultats més grans que hem trobat a l'hora fer aquest treball tenen a veure amb la gran quantitat de documentació generada per l'Ateneu en aquests vint-i-tres anys. Trobar una manera de classificar les activitats i organitzar-les per temes ha estat el més difícil de tot, a causa de la transversalitat de les activitats. D'aquesta manera, la presentació d'un llibre, o la projecció d'un vídeo o pel·lícula, normalment anava acompanyada d'una xerrada o debat sobre el tema tractat (educació, anarquisme, ecologisme, etc.). Igualment les festes o els concerts podien estar dedicats i que s'hi esmentés qualsevol tema (insubmissió, antifeixisme, etc.). A causa de la confluència dels temes tractats i a la transversalitat esmentada anteriorment, l'ordenació establerta per a la realització d'aquest estudi és només una de les moltes possibles.

Bibliografia

- AISA, F. (2006). *La cultura anarquista a Catalunya*. Barcelona, Edicions 1984.
- INIGUEZ, M. (2008). *Enciclopedia histórica del anarquismo español*, vol. I. Vitòria: Asociación Isaac Puente.
- SOLA, P. (1978). *Els ateneus obrers i la cultura popular a Catalunya (1900-1939)*. Barcelona: Edicions la Magrana.
- TOMASI, T. (1988). *Breviario del pensamiento educativo libertario*. Madrid: Ediciones Madre Tierra.

Pàgines web visitades:

- http://www.alasbarricadas.org/ateneovirtual/index.php/Categor%C3%ADa:FAQ_anarquista.
- <http://es.wikipedia.org/wiki/Anarcosindicalismo>.
- <http://www.centenario-ferreriguardia.org/>.
- <http://www.nodo50.org/tierraylibertad/8articulo.html>.

L'autora

Ana Martínez Martínez desenvolupa la seva activitat professional al Departament de Recursos Humans de Gestió Sanitària de Mallorca. És membre de l'Ateneu Llibertari Estel Negre des que es va crear, l'any 1987 i, encara que de manera intermitent, ha participat activament en moltes de les activitats organitzades. Actualment estudia Educació Social a la Universitat de les Illes Balears.